

Холодок С. І., Пархоменко М. М.

УРЯДОВИЙ ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»: НЕДОЛІКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Сталий розвиток суспільства неможливий без однієї з його основних цінностей – освіти. Її потрібно розглядати як необхідну умову реалізації стратегії підтримки високого рівня конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Тому підвищення якості вищої освіти і забезпечення доступності її здобуття з огляду на відповідність системи надання освітніх послуг вимогам майбутнього сьогодні є актуальним завданням держави.

Метою написання статті є порівняння чинного Закону України «Про вищу освіту» із проектом Закону «Про Вищу освіту» і розробка пропозицій щодо покращення цього законопроекту на даному етапі розвитку України.

Пред'явлений на розгляд урядовий законопроект про вищу освіту створювався протягом тривалого часу – з лютого 2008 року. Його обговорювали в наукових, науково-педагогічних колективах вищих учбових закладів, в студентських, профспілкових організаціях. Наприкінці минулого року Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України підготувало остаточну редакцію законопроекту «Про вищу освіту» [2].

Проект Закону України «Про вищу освіту» розроблено з урахуванням сучасних вимог економіки України та входженням національної вищої освіти до Європейського простору вищої освіти. Проект Закону передбачає забезпечення якіснішого стану правового регулювання відносин у галузі вищої освіти [3, с.216]. Зміни торкнулися практично всіх статей. Але, аналіз проекту свідчить, що у разі набуття ним статусу Закону, існує загроза подальшої комерціалізації освітньої сфери та значного обмеження прав студентів.

Законопроект, зокрема, скасовує освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, вводить поняття «плагіат», за який студентів можуть відрахувати з ВНЗ, зрівнює стипендію із прожитковим мінімумом, дозволяє вищим навчальним закладам щорічно підвищувати вартість навчання тощо.

З метою адаптації освітньо-кваліфікаційних рівнів України до вимог Болонського процесу, згідно част.1 ст. 9 законопроекту, «Встановлюються такі види документів, які засвідчують здобуття особою вищої освіти за певними освітньо-кваліфікаційними (освітньо-науковим) рівнями: 1) диплом молодшого спеціаліста; 2) диплом бакалавра; 3) диплом магістра; 4) диплом доктора філософії», у той час, коли у чинному Законі України «Про вищу освіту» [1] рівень кваліфікації спеціаліста прописаний у цій же статті. Тобто, у новому законопроекті передбачається змінити рівень спеціаліста на рівень бакалавра, який відповідатиме європейському рівню, а освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста вивести з системи вищої освіти. Таким чином, основна частина молодих освітян буде отримувати дипломи бакалавра у зв'язку з жорсткими критеріями відбору та високою оплатою за навчання для отримання звання магістра.

Згідно ст.54 проекту Закону, відповідно до якої, «розмір мінімальної академічної, соціальної стипендії не може бути менше розміру прожиткового мінімуму з розрахунку на одну особу на місяць», у порівнянні з чинним Законом України «Про вищу освіту», в якому зазначається, що розмір стипендій повинен бути не менше, ніж два неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Норми законопроекту є, безумовно, прогресивними та спрямованими на соціально-економічний захист українського студентства. Міністр освіти і науки, молоді та спорту України Дмитро Табачник запевняє, що у випадку прийняття нового Закону про вищу освіту виграють всі студенти-відмінники. Він переконаний, що студенти повинні не мітингувати, а добре навчатися. Дмитро Табачник так пояснює протести студентів: «Демагого-политиканы, которые пытаются на любом событии заставить общество о себе вспомнить, – мне кажется, что они обречены на неудачу. Если говорить о стипендиях, то нет студента, который бы не выиграл в случае принятия нового закона при одном условии: что он собирается не митинговать, а хорошо учиться, потому что «троечникам» платит стипендию – это грех. Это все равно, что обирать людей, которые платят в бюджет» [5].

Разом з тим не можна відкидати можливість, що у майбутньому, у разі зміни політичної ситуації та приходу до влади урядів з іншими поглядами на права та потреби студентів, можливо «приховане» обмеження фінансування студентських стипендій шляхом встановлення надзорських вимог до студентів, які мають отримувати стипендію. Це може бути зроблено

шляхом завищення вимог до поточної успішності студентів, встановлення залежності призначення стипендій від кількості пропущених занять та багатьма іншими способами. Однак, в бюджеті на 2012 рік для цього не передбачено відповідних коштів, саме тому, за думкою експертів, їх, вірогідно, будуть заощаджувати за рахунок тих студентів, які будуть отримувати четвірки і трійки [6]. З метою уникнення можливості таких явищ у майбутньому доцільно на рівні Закону України заборонити зміну порядку призначення та/або виплати стипендії, якщо наслідком такої зміни може стати звуження кола осіб, які мають право на отримання стипендії.

Що стосується умов відрахування студентів з вищого навчального закладу, то сумнівним видається така запропонована законопроектом підстава для відрахування як «порушення статуту, правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу» (стаття 45), яка, до речі, не прописана у діючому Законі «Про вищу освіту». Якщо дослівно тлумачити цю норму, то стане можливим відрахування студентів через однократне запізнення на пару (адже це також порушення правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу). Запропоноване у законопроекті формулювання дає можливість для дуже широкого тлумачення таких порушень та використання вказаної підстави для тиску адміністрації вищого навчального закладу на студентів. Для ліквідації можливості зловживання цією нормою доцільно уточнити, що порушення, яке веде до відрахування, повинно бути принаймні грубим або неодноразовим [4].

Наступним проблемним питанням постає поява у законопроекті поняття «плагіат» - відтворення чужого тексту, опублікованого під своїм ім'ям без посилання на автора, - яке прописане у ст.45 законопроекту у категорії «інші підстави для відрахування з вищого навчального закладу, передбачені законодавством». Визначення академічного плагіату, наведене у законопроекті без додаткових пояснень, може тлумачитися надто широко. Так, зокрема, під визначення плагіату буде підпадати навіть письмова цитата без наведення авторства. Крім того, у законопроекті не зазначено, у яких саме роботах плагіат буде підставою для відрахування. Якщо тлумачити законопроект дослівно, то навіть списування з підручника під час підготовки домашнього завдання буде плагіатом та підставою для відрахування. З іншого боку, наявність у визначенні плагіату його ознаки як умисної дії дає можливість недобросовісним викладачам приховувати факти плагіату, обгрунтовуючи це «ненавмисністю». І справді, незрозуміло яким чином розрізнити факти «навмисного» та «ненавмисного» плагіату. Більш того, без наявності єдиної електронної бази друкованих наукових праць, незрозуміло, як взагалі і ким буде встановлюватися факт академічного плагіату [4]. Таким чином, на сьогодні академічний плагіат як підстава для відрахування не тільки не сприятиме підвищенню якості навчання, а, навпаки, провокуватиме зростання ризиків корупційних правопорушень у вищих навчальних закладах.

Стосовно абітурієнтів, то у проекті Закону уперше передбачено законодавче врегулювання зовнішнього незалежного оцінювання знань та умінь осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти та встановлено порядок його проведення [4]. Адже, у чинному Законі України «Про вищу освіту» [1], згідно ст.45 «Прийом осіб на навчання до вищих навчальних закладів здійснюється на конкурсній основі». У ст. 44 законопроекту визначено, що «прийом до вищих навчальних закладів здійснюється за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з урахуванням середнього бала державного документа про повну загальну середню освіту та, згідно з практикою, яка існує у всьому світі, бала вищого навчального закладу». Але, введення "триступеневої системи вступу" до ВНЗ загрожує повернути високий рівень хабарництва в школи та ВНЗ на стадії вступу абітурієнтів. У формулюванні терміну «бал вищого навчального закладу», запропонованому законопроектом, існує певна невизначеність. Так, у нормі законопроекту не встановлено, яку саме складову конкурсного балу буде становити бал вищого навчального закладу. Фактично це загрожує втратою свого значення зовнішнім незалежним оцінюванням та поверненням вступних іспитів під іншою назвою [4]. З огляду на це, оптимальним варіантом розв'язання вищезазначеної проблеми є залишення балу вищого навчального закладу у якості складової конкурсного балу лише для певних спеціальностей, перелік яких має визначити відповідний уповноважений орган центральної виконавчої влади у галузі освіти і науки (а не вищий навчальний заклад самостійно).

Також існують досить суттєві недоліки у законопроекті щодо процедури оплати за навчання. Стаття 64 чинного Закону України «Про освіту» [1] вказує на те, що «розмір плати за весь строк навчання або за надання додаткових освітніх послуг встановлюється у договорі, що укладається між вищим навчальним закладом та особою, яка навчатиметься, і не може

змінюватися протягом усього строку навчання». Це означає, що протягом усього строку навчання встановлений у договорі розмір плати за навчання має бути незмінним. І досі ця гарантія неодноразово дозволяла студентам-контрактикам вигравати у суперечках з ректоратами, якщо ті намагались невинувато збільшувати ціну за навчання. Згідно ж з текстом проекту [2], у ст. 65 вказано, що «розмір плати за весь строк навчання або надання додаткових освітніх послуг встановлюється у договорі, що укладається між вищим навчальним закладом та особою, яка навчатиметься, або фізичною (юридичною) особою, що оплачуватиме навчання або надання додаткових освітніх послуг, і може змінюватись протягом усього строку навчання з урахуванням офіційно визначеного рівня інфляції за попередній календарний рік». Тобто, адміністрації вишів зможуть кожного року в односторонньому порядку підвищувати вартість навчання для студентів-контрактників. Ця законодавча новація, яка зробить постійне подорожчання вартості освіти неминучим, безсумнівно, стане найнеприємнішою для студентів, абітурієнтів та їх батьків. З метою уникнення цього доцільно уточнити законопроект нормою, відповідно до якої забороняється підвищення розміру плати за навчання протягом всього строку навчання [4].

На основі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що автори альтернативного законопроекту про вищу освіту на законодавчому рівні пропонують «закрутити» права студентів. Адже у ньому скасовано багато правових норм щодо захисту студентів, він містить досить багато неточностей та недоробок. Зазначений законопроект не передбачає посилення соціального захисту студентів, має потенційно корупційні складові, збільшує підстави для відрахування студентів, що в свою чергу буде сприяти хабарництву в сфері вищої освіти. Отже, зазначений законопроект однозначно спрямований проти студентів і його прийняття може спричинити студентські протести та розбалансування системи вищої освіти в Україні.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №20, - ст.134.
2. Проект Закону «Про вищу освіту», Кабінет Міністрів України. Д. Табачник, А. Яценюк, Л. Оробець. – реєстраційний номер 9655 від 28. 12. 2011. – ст. 119. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://fri.com.ua/?p=10017>
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник. За ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 384 с.
4. Пропозиції «Студентського захисту» до урядового проекту Закону України «Про вищу освіту» -[Електрон. ресурс]. Режим доступу:<http://a-chernih.livejournal.com/7981.html>
5. Табачник: Платить стипендію троєчникам – гріх-[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2012/01/10/813823.html>
6. Украина: Студенты не хотят высоких стипендий лишь отличникам - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://anarcho-news.info/view_news.php?id=92